Absztrakt

Doktori disszertációmban a filmmelodráma műfaját vizsgáltam a késő modern korban három filmrendező életművén keresztül. Az volt a célom, hogy rámutassak a melodráma művészeti kiaknázásának lehetőségeire egy olyan időszakban, amikor még az art mozik közönsége is előnyben részesíti az érzelmes és érzéki filmeket az intellektuálisabb és analitikusabb alkotásokkal szemben. Az elemzésem alapjául Rainer Werner Fassbinder, Wong Kar-Wai és Lars von Trier melodrámáit választottam abból a célból, hogy a műfaj egymástól jelentősen eltérő típusait mutassam ki.

Először a melodráma történetét és különféle elméleteit tekintettem át, ami azt a célt szolgálta, hogy a sokszínű, számos művészeti ágban megjelenő műfaj történetével együtt alakuló nem kevésbé sokszínű elemzésekből, teoretikus megközelítésekből szintetizálhassam a melodráma állandó tematikai, stilisztikai és dramaturgiai vonásait. A melodráma legfontosabb állandó vonásaként írtam le, hogy a mű főhősét áldozatként jellemzi, alapvető érzelmi hatáskeltő mechanizmusa pedig arra irányul, hogy befogadójában felkeltse az azonosulás és részvét érzéseit az áldozat szerepébe helyezett ember iránt. A melodráma történetének rövid összefoglalása rávilágított arra, hogy a legyőzhetetlen erő természete és az áldozat jelleme egyaránt nagy változáson ment keresztül: az előbbi a megtestesült Gonoszból egyre megfoghatatlanabb hatalommá, míg az utóbbi az ártatlan Jóságból egyre ellentmondásosabb egyéniséggé változik. A modernitás folyamata értelmezhető különböző elnyomó uralmak alóli felszabadulás történeteként, aminek következtében a késő modern melodrámáknak kevésbé szembeötlő, csupán társadalmi, politikai, pszichológiai analízisekkel feltárható erőket kell elbeszélői eszközként alkalmaznia.

Az első szerző, akit elemzésem alapjául választottam, Rainer Werner Fassbinder, akinek életműve átmenetet képez a politikai modernizmus és a posztmodern között. Fassbinder korai melodrámái a kapitalista társadalom pszichológiailag interiorizált elnyomó-struktúráját vizsgálták, amely áldozattá teszi a társadalom tagjait, akik vágyakoznak mások elismerése után a szerelemben. A kései Fassbinder-melodrámákban a hős azáltal válik áldozattá, hogy az identitásokat meghatározó fix értékeket meghaladni, szabaddá válni csak az identitás elvesztésével lehetséges, mert a társadalom nem kínál lehetőséget az ideológiáktól és hatalmi viszonyoktól független identitás kialakítására. A melodráma elbeszélése áldozat mazochista önfeláldozásának folyamatát írja le, amely egy utópikus kapcsolat kialakításának, egy sem anyagi, sem érzelmi viszonzást nem váró barátság vagy szerelem érdekében történik. A kései Fassbinder-filmekben az áldozattá válás passzív fájdalma mellett megjelenik az állandó veszteség érzése, a fenyegető halál tudatából fakadó melankólia.

Wong Kar-wai filmjei posztmodern világvárosban az áruk és emberek sebes körforgását ábrázolják. Wong filmjeiben már nem patriarchális társadalom erkölcse vagy a társadalmi korlátok teszik áldozattá a szerelmeseket; a hősök igazi ellenfele az idő, ami elkerülhetetlenül változást hoz az ember és a kapcsolatok életében. Wong hősei a következő választás előtt állnak: vagy belevetve magukat az áruk, kapcsolatok gyors körforgásába áruvá válnak maguk is a szerelem piacán, vagy lemondva a szerelem beteljesítéséről kívül maradnak az időn. Az örökös veszteségben, a spirálisan előrehaladó, mégis visszafordíthatatlan időben Wong utolsó műveinek hősei a rájuk váró halált ismerik fel.

Lars von Trier melodráma-ciklusa elbeszéléseiben a klasszikus melodrámákat idézi fel, azonban megkérdőjelezi azok érvényességét azáltal, hogy ironikusan és idézetszerűen viszonyul saját hőseihez és történeteihez. Trier melodrámáiban általában a legyőzhetetlen erő szerepét a szigorú erkölcsű, buzgón vallásos, zárt kisközösség tölti be. Az álszent, haszonleső társadalom és az önmagát feláldozó, ártatlan, erényes nő feloldhatatlan szembenállása a klasszikus melodrámák konfliktusát idézi fel, amit az újszerű felvételi technika által megkönnyített, természetesebbé tett színészi játéknak köszönhetően pszichológiailag hiteles és finoman kidolgozott karakterek tesznek mégis átélhetővé a kortárs közönség számára. Trier melodrámái a késő modern társadalmak jellegzetes konfliktusát dolgozzák fel: az egyéniség halálát az uniformizált ízlésű tömegben, ám a konfliktus hitelességét és drámaiságát a szerző azzal fokozza, hogy archaikusabb társadalmakba viszi vissza sajátos megváltástörténeteit.

Disszertációm végső konklúziója az, hogy a három késő modern szerzői filmes érzelmi azonosulás eszközeként használja a melodráma dramaturgiáját, miközben a műfaj jellegzetességeit elmozdítják a néző által megszokottaktól vagy ironikus túlzásba vitelükkel leleplezik azokat, továbbá réseket nyitnak az elbeszélés szövetén. A klasszikus melodrámáktól való tudatos ellépés következményeként fellazulnak a rögzített melodrámai jelentések és széles horizont nyílik az értelmezések számára.